

МІСТИЧНІ СИМВОЛИ В РОМАНІ ПЕТЕРА ГАНДКЕ „КОРОТКИЙ ЛИСТ ПЕРЕД ДОВГИМ ПРОЩАННЯМ”

Розглядаються містичні символи в романі австрійського письменника Петера Гандке „Короткий лист перед довгим прощанням”, пов’язані з літературною епіфанією. Це теологічне поняття, яке означає Богоявлення, запозичене в літературознавство із християнського віровчення. Літературні епіфанії вперше зустрічаються в ранніх творах Джеймса Джойса як особливий прояв внутрішнього стану протагоніста і є характерною складовою частиною його естетики. Для гандкевських героїв епіфанія – це, так би мовити, „інший час”, коли герой усвідомлює, що у його світосприйнятті відбулися зміни, але це кардинальне перетворення свідомості приходить до нього несподівано, немов спалах, воно руйнує звичний плин речей і оголює їхню сутність, змінюючи тим самим життя протагоніста.

Ключові слова: *Петер Гандке, епіфанія, епіфанічний символізм, епіфанічний досвід, нумінозний, відчуження, містичний символ, „інший час”.*

Творчість Петера Гандке, видатного австрійського письменника, драматурга, перекладача, кіносценариста і режисера, одного з найпомітніших та найоригінальніших західноєвропейських авторів, безумовно, заслуговує на окрему увагу, тим більше, що вона, як і творчість багатьох інших сучасних письменників Австрії, ще мало досліджена в українському літературознавстві і майже невідома широкому читацькому загалу.

Творчий доробок цього знакового німецькомовного письменника постійно викликає інтерес дослідників, про що свідчать численні наукові розвідки вчених із багатьох країн світу. Однією з причин такого пошавленого інтересу до цієї непересічної постаті можна вважати бунтарський характер невтомного провокатора суспільства, а також неймовірну різноплановість його творчості, а відповідно – багатий матеріал для дослідника.

Як засвідчує літературознавчо-критичний огляд, у зарубіжному літературознавстві нині існує чимало цікавих і ґрунтовних праць, які присвячені вивченню творчого доробку письменника. Особливо виділяються дослідження Н. Габріеля, Е. Дінтер, М. Дурцака, Дж. Клінковіца, Р. Негеле, П. Пютца та багатьох інших науковців [10; 8; 6, 7; 11; 14; 15]. Ці та інші дослідники розглядають його твори, застосовуючи різні методології аналізу літературного тексту: наратологічні, психоаналітичні, компаративістські, міфокритичні тощо.

А от у вітчизняній германістиці існують лише поодинокі дослідження творчості Петера Гандке, серед яких – одне дисертаційне дослідження, декілька статей та передмов до перекладених

українською мовою творів автора, що, звісно, є недостатнім для розуміння творчості цього письменника.

Пропоноване дослідження присвячене аналізу містичної символіки в романі Петера Гандке „Короткий лист перед довгим прощанням” („*Der kurze Brief zum langen Abschied*”). На думку німецького літературознавця М. Дурцака, який до речі першим почав досліджувати епіфанії в гандкевських текстах, найбільш репрезентабельним твором автора в цьому відношенні є саме вищезазначений роман. Хоча й інші твори Петера Гандке насичені епіфанічною символікою, серед яких слід насамперед відзначити наступні: повість „Час справжніх відчуттів” („*Die Stunde der wahren Empfindung*”), романи „Повільне повернення додому” („*Langsame Heimkehr*”), „Дитяча історія” („*Die Kindergeschichte*”), „Вчення гори Сент-Віктуар” („*Die Lehre der Sainte-Victoire*”) та деякі інші. Як бачимо, письменник доволі часто використовує епіфанічну модель художнього тексту.

Відповідаючи Манфреду Дурцаку в одному з інтерв'ю на запитання, чи епіфанії в його творах не є літературним кліше, Гандке дає таку відповідь: „Ці епіфанії зустрічаються і в багатьох інших текстах і те, що Ви визначаєте як кліше, на мою думку, є не чим іншим як епіфанією світу речей, яка стосується безпосередньо не самої речі, а власне мови ... . Ви говорите, що це літературне кліше, а я стверджую, що це моя суть” [6, с. 333].

Отже, метою пропонованої наукової розвідки є дослідження містичних символів у романі Петера Гандке „Короткий лист перед довгим прощанням”, які пов'язані з таким поняттям, як літературна епіфанія. Відповідно до вищезазначеної мети були поставлені такі завдання: розглянути значення терміна „епіфанія” в літературознавстві, виявити епіфанічну символіку в згаданому творі П. Гандке, проаналізувати систему епіфанічної символізації в романі та дати тлумачення цим символам.

Загалом термін „епіфанія” прийшов у літературознавство з теологічної традиції і позначає велике релігійне свято. Саме слово „епіфанія”, чи „теофанія” (*epiphaneia* – дослівно перекладається „вказування”), грецького походження й означає „з'явлення” чи „Богоявлення”. Це давнє свято Хрещення Ісуса Христа, яке святкується в католиків і у православних християн в різні дні, проте має одне значення – явлення Бога на Землі. Згідно з християнським віровченням саме після свого хрещення Іоанном Хрестителем у річці Йордан Ісус Христос почав просвіщати людей, освітлюючи та просвітлюючи їх своєю істиною.

З релігії цей термін був запозичений в літературознавство. Вперше літературні епіфанії зустрічаються в творах модерністів, передусім Дж. Джойса, як особливий прояв внутрішнього стану протагоніста, і є характерною складовою частиною його естетики. Ірландський письменник, зокрема, позначав цим терміном моменти раптових духовних спалахів, які він описував у своїх творах, передусім

у „Герої Стівені” та „Уліссі”. В романі „Герой Стівен” Дж. Джойс дає таке визначення епіфанії: „Під епіфанією він (*головний герой твору Стівен Дедал*) розумів раптове розкриття душевного стану, що проявляється або в різкій вульгарності мовлення чи жесту, або в просвітленні самого розуму. Він вважав, що обов’язком літератора є фіксувати такі епіфанії дуже старанно, оскільки вони – швидкоплинні та ефемерні” [2, с. 222].

У сучасній літературознавчій енциклопедії (укладач Ю. І. Кавалів) зазначається, що „... у літературі його (*тобто „епіфанія”*. – М.О.) використовують з метою виявлення того моменту, коли деталізоване висловлення має чимало означників, які часто не збігаються у мовленні персонажів та авторському мовленні” [4, с. 342].

Для Гандке – це моменти видіння, коли всі предмети навколо героя твору стають раптом надзвичайно відчутними, наповненими містичним змістом, відкриваються герою ніби в осяянні, а об’єкти, що його оточують, отримують зовсім інший зміст, перетворюючись на вмістилище нумінозних сил і енергій. Тобто в якийсь неочікуваний для протагоніста момент дерево стає не просто деревом, а певною одухотвореною сутністю, що наповнена містичним духом чи енергією, йому відкривається суть цієї речі, так би мовити її душа. От в таку мить і відбувається епіфанія, тобто оприявлення цієї потойбічної сутності об’єкта.

Дослідженням епіфаній у текстах Гандке займалися такі зарубіжні літературознавці, як М. Дурцак, К. Бартманн, В. Фріч та деякі інші вчені [7; 5; 9]. Всі ці науковці стверджують, що епіфанія у творах письменника є важливим структурним елементом, яка може бути визначена лише через символ. Цими символами виступають об’єкти, що оточують головного героя. Вони отримують певне метафізичне значення, а переживання протагоніста в такі моменти містичні, і виражаються через конкретний символ.

Крістоф Бартманн, зокрема, визначає гандкевську епіфанію через такі ознаки: раптовість, містична ідентифікація, осягнення зовнішнього світу через видіння і одкровення, фізичний екстаз [5, с. 197]. Загалом оповідач в цих епіфанічних станах пізнає себе „Іншого”, утверджуючись у надії на нове, краще майбутнє.

Крім того, для гандкевських героїв епіфанія – це, так би мовити, „інший час”, коли герой усвідомлює, що у його світосприйнятті відбулися зміни, але це кардинальне перетворення свідомості приходить до нього несподівано, немов спалах, воно руйнує звичний плин речей і оголює їхню сутність, змінюючи тим самим життя протагоніста. Тепер звичне відчуження, його страх перед дійсністю змінюються раптовою ейфорією, а несподіване видіння перетворюється на осягнення сутності буття.

Як слушно зазначає вітчизняний дослідник А.П. Краснящих, „теорія епіфанії складається з поетапного розуміння цілісності та гармонійності світу (діалогічної взаємозумовленості всього, що є і що відбувається) і відкриття-пізнання істини” [3, с. 9].

У романі П. Гандке „Короткий лист перед довгим прощанням” дослідники виділяють три епіфанії: досвід переживання героєм так званого Іншого часу, видіння кипариса як нумінозного духу та епізод на річці Міссісіпі. Хоча деякі літературознавці, з якими не можна не погодитися, розглядають також фінальну сцену роману як одну епіфанію (мається на увазі бесіда подружжя з режисером Джоном Фордом).

Перш ніж розглянути кожну з виявлених епіфаній, варто бодай коротко зупинитися на сюжеті та основному конфліктові твору.

Головний герой роману, письменник тридцяти років, ім'я якого залишається невідомим, прилітає з Австрії до Америки, де він прагне врятуватися від безвиході, причиною якої став конфлікт із дружиною Юдит, що згодом переріс у відкриту взаємну зненависть та зробив нестерпним їхнє подружнє життя. Ця ворожнеча шматує душу героя і заводить його в глибоку депресію, що, своєю чергою, починає впливати на його загальне світосприйняття.

Проте це не просто подорож-блукання неприкаяного європейця Новим Світом, це і втеча від дружини, яка поставила собі за мету – вбити власного чоловіка. Роман містить деякі елементи детективного жанру, передусім напружену атмосферу, що її створюють постійні погрози дружини протагоніста Юдит. У цьому сенсі короткий лист, якого герой отримує від дружини: „Я – в Нью-Йорку. Не раджу шукати мене, це може погано скінчитися” [1, с. 75], – є тільки початком серії таких сигналів. Так, на своє тридцятиріччя герой отримує від Юдит листівку з написом: „Щасливого дня народження!” — і припискою: „Останнього” [1, с. 157]. Жінка використовує й інші методи залякування: лист із погрозами, анонімні дзвінки, пакунок із вибухівкою, надісланий на день народження, наповнення водопровідного крана сірчаною кислотою, спроба пограбування із залученням банди мексиканських підлітків, листівка, в якій описане місце майбутнього вбивства, нарешті, невдалий замах на життя чоловіка. Внаслідок таких дій із боку власної дружини герой повсякчас перебуває за крок від загибелі, а його подорож перетворюється на втечу від мстивої супружниці й водночас на пошуки її місцеперебування. У його вчинках відчувається парадоксальна двоїстість: із одного боку, герой боїться зустрічі з дружиною і немовби тікає від неї, а з іншого – стурбований її станом, прагне цієї зустрічі.

Під час подорожі Америкою письменник постійно розмірковує про своє життя і, реконструюючи минуле, намагається знайти причини тієї ненависті, що запанувала між ним та його дружиною. Він згадує, що в останній період їхнього спільного життя він не називав дружину інакше, ніж „тварюка” чи „істота”; в нього навіть виникало бажання її задушити. Їхня ненависть пережила різні етапи й досягла свого апогею, перетворившись на „пристрасне захоплююче відчуження”, що ним подружжя попервах насолоджувалося, ба навіть смакувало. Це, власне, і змусило протагоніста вирушити до США.

Америка сприймається протагоністом-європейцем як інший світ, як чужа країна, своєрідна „країна мрій”, де можна відкрити в самому собі щось нове, розтлумачити досі незрозуміле. В новому, незнайомому середовищі герой отримує можливість змінитися й позбутися власної невпевненості, нав'язливих страхів, відчуження та гнітючої гіпертрофії суб'єктивності, знайти розв'язок для проблем дитячих і юнацьких років, коли страх, відчуття сором'язливості та відрази породжували проблеми в спілкуванні. Отже, подорож Новим Світом перетворюється, як справедливо зазначає німецький літературознавець М. Міксер, на подорож до „країни свідомості” [3, с. 145].

Отже, як вже зазначалося вище, стан свого героя під час такого „просвітлення” Гандке передає, використовуючи епіфанічну модель у трьох епізодах. Розглянемо кожен з виявлених моделей детально.

Під час першого епіфанічного досвіду протагоніст опиняється в так званому Іншому часі, який „був ні майбутнім, ані минулим, просто був іншим”, а не тим, у якому жив протагоніст [1, с. 85]. Все, що відбувалося раніше, обертається на ніщо, попереднє життя залишається позаду – і оповідач розуміє, що досі він так по-справжньому й не жив і що все його попереднє життя було „тільки репетицією”. Ось як Гандке описує цей епіфанічний момент: „І тут, коли я викидав кості, трапилось дивне: ... всі кубики зупинились, а один ще довго крутився між склянок. Раптом я побачив потрібне мені число: крутячись, кубик то показував його, то знову ховав, поки спинився, відкривши щось геть інакше. Проте це число, спалахнувши, було настільки очевидним, що мені здавалося, нібито воно і справді випало, лише в якомусь іншому часі” [1, с. 85].

І тут протагоніст розуміє, що якщо існує інший час, то існує й інший простір, де все має також і інше значення. Про який же інший час і простір він говорить? Чи це інша, якась позачасова та позапросторова реальність? Можливо, така, де немає страхів, фобій та життєвих проблем? Цей симультанний позачасовий досвід підводить протагоніста до неочікуваного висновку, який викликає у нього самого певне здивування: „Тож життя моє ще не вичерпалось!” [1, с. 86].

„Інший час” гандкевських протагоністів Райнер Негеле виписує через такі категорії: очікування / дійсність, внутрішній/зовнішній світ, уявна / справжня реальність. Таким чином, епіфанія маніфестує одну реальність в іншій, яка відірвана від прозаїчної дійсності. Саме в новій реальності герой твору пізнає те, що не міг досягнути раніше, а саме цілісність і гармонійність навколишнього світу.

Після цього переживання, протагоніст твору вирішив, що не хоче більше залишатися один і блукати без мети по місту. І от після кількох днів, проведених на самоті у готелі міста Провіденса, він вирішує зателефонувати своїй подрузі Клер, американці, з якою познайомився три роки тому, під час свого першого приїзду до Штатів. Переживши тоді короткотривалу пристрасть, вони роз'їхались по домівках і після того більше не бачилися. Тепер вони знову зустрічаються, і Клер, яка

вже має дворічну доньку Дельту Бенедиктину, пропонує героєві поїхати разом із ними до Сент-Луїса.

Ця поїздка виявляється для гандкевського alter ego вирішальною, вона змінює його світосприйняття. Нарешті відчувши у своїй душі певний спокій, він прагне тіснішого зв'язку з довколишнім світом, втішається набутою свободою, колишня психологічна напруга спадає. Його стосунки з Клер набувають невимушеного характеру, і під впливом безпосередності, наївного світосприйняття її дочки, герой починає по-новому дивитися на власні екзистенціальні проблеми. Як зауважує російська дослідниця З. Марданова, „Клер виступає „контрпостаттю” стосовно Юдит” і це протиставлення проявляється насамперед у „цілковитій штучності” натури дружини та в „природності” почуттів подруги протагоніста, властивій „усім формам їхніх проявів” [12, с. 58]. І от після зустрічі з Клер, гандкевський протагоніст переживає ще один епіфанічний момент, що відбувається під час спостереження за рухом кипарисового гілля з вікна готелю.

„На невеликому пагорбі вдалині височів кипарис ... . За мить я забув про нього, але потім, коли я забув і про себе і лише байдужливо дивився у простір, кипарис, м'яко погойдуючись, із кожним зітханням наближався до мене щодалі ближче і, врешті, я наче утворив єдине ціле з ним. Я завмер на місці, жилка у скроні перестала пульсувати, серце спинилося. Я вже не дихав, моя шкіра ніби відмерла, мене посіла якась блаженна млість – я відчував, як, плавно погоджуючись гіллям, кипарис ніби дихає за мене, а в мені щось рухається лише разом з ним, тільки завдяки йому” [1, с. 133].

У цей момент протагоніст є пасивним спостерігачем того, що відбувається, відчуваючи ніби дивиться на все з боку: „Позбувшись мене, моє тіло злилось з тим рухом ...” [1, с. 133]. Навіть дихання протагоніста уподібнюється ритму руху кипарисового гілля. Такий процес дихання можна трактувати як символ майбутніх змін у житті героя.

Це переживання надало відчуття єдності та злиття з природою, подолання відрази до природи, яка його завжди „тільки пригнічувала чи в кращому разі викликала почуття неспокою”: „Мене змалечку випихали на природу тільки для того, щоб там працювати, і не було коли вчитися бачити її, я помічав хіба що чудернацькі речі: яруги, дупла в деревах, нори та провалля, де можна було сховатися” [1, с. 103].

Кипарис можна визначити як містичний символ, що має амбівалентну природу. Як зазначає В. Фріч, кипарис у романі Гандке „Короткий лист перед довгим прощанням” – це „поєднання світла і тіні, життя і смерті, свідомого і підсвідомого” [9, с. 82]. Адже, з одного боку, він є емблемою смерті і трауру, оскільки використовувався древніми греками і римлянами в обрядах погребіння. З іншого – це також символ вічного життя та безсмертя, тому що листя цього дерева вічнозелені.

Таким чином, для гандкевського героя амбівалентність кипариса як символу означає втрату старого способу життя і відновлення

життєвих сил, а відтак – значний крок у його особистому духовному розвитку.

Наступний містичний досвід протагоніста відбувається під час пароплавної екскурсії по річці Міссісіпі. Це епізод з другої частини твору, коли Клер разом з оповідачем під час поїздки до Сент-Луїса опиняються в гостях у колоритного американського подружжя художників. Це досить незвичайні й по-своєму цікаві люди, до того ж для протагоніста „Короткого листа...”, так би мовити, „зразкові”: за десять років спільного життя вони не розгубили первісної ніжності почуттів, а особисте спілкування залишилося і змістом, і сенсом їхнього існування.

Протагоніст роману живучи поруч із цією мистецькою парою, яка, до речі, є їхнім із Клер двійником, уперше пізнає, що таке справжня життєрадісність, „із незвичайною силою він відчув всеохопне блаженство життя без конвульсій та страху” [1, с. 149]. Лише тепер його існування набуває зрозумілого сенсу та чітких форм. Поступово, засвоюючи елементарні цінності буття, герой починає відчувати свою причетність до навколишньої дійсності та прагне відновити втрачені колись зв'язки із зовнішнім світом.

Так, здійснюючи пароплавну екскурсію по Міссісіпі разом із Клер і американським подружжям, письменник знову переживає епіфанічний досвід.

„Повільно відділившись від пристані, судно направилося до середини річки, а потім, плавно хитаючись, завмерло на місці. ... А потім, посвистуючи парою, корабель видав із своїх надр гудок ... . Настільки могутнім був цей гудок, таким невідворотним, що в ці секунди повної розгубленості я, розчиняючись у ньому, явно відчув і пережив ту горду „американську мрію”, про яку раніше тільки чув. Ця мить, ..., зразу освятила все навколо єдиним змістом, поставила людей і навколишні предмети, живе і неживе на свої місця і ввела все це в одну-єдину цілісну історію, театральну і повну болю” [1, с. 149].

Як бачимо, це епіфанічне переживання головного героя пов'язане з історією, яка об'єднує як минуле, так і теперішнє американського народу. П. Гандке прагне у такий спосіб позбавити свого героя егоцентричного світосприйняття і гіпертрофованої суб'єктивності.

Цю тему письменник продовжить у фінальній сцені роману. Останній епізод твору отримує фантастичне забарвлення. Протагоніст зі своєю дружиною Юдит, з якою вони зустрілись урешті-решт в Америці, несподівано потрапляє на віллу відомого американського кінорежисера Джона Форда в Бель-Ейр, що неподалік від Лос-Анджелеса. Митець пояснює своїм гостям-європейцям деякі особливості національного розвитку Америки та її суспільного життя. Він не ідеалізує свою країну, радше вказує на деякі її відмінності від Європи, передусім на те, що „ми” для американців є поняттям, важливішим за „я”, внаслідок чого американці, на відміну від європейців, „не тужать за самотністю” і „не замикаються в собі” [1, 197].

Говорячи про європейців, кінорежисер, звісно має на увазі саме головного героя роману, натякаючи на його суб'єктивний спосіб сприйняття зовнішнього світу і на важливість тих змін, що відбулися з письменником під час подорожі Америкою.

Таким чином, проаналізувавши роман Петера Гандке „Короткий лист перед довгим прощанням”, було виявлено три епіфанії, кожна з яких визначається через певний містичний символ (інший час, кипарис, річка). Кожний епіфанічний досвід виявився надзвичайно важливим для подолання протагоністом свого відчуження. Після першої епіфанії в нього виникає бажання подолати свою самотність, після другої зникає відразу до природи, а після третьої він вперше дізнався про те, що таке справжня життєрадісність.

1. *Гандке П.* Жінка-шульга. Короткий лист перед довгим прощанням. Без бажання немає щастя : повісті / Петер Гандке; пер. з нім. О. Логвиненка, І. Андрущенко, О. Плевако, передм. Д. Затонського. – К. : Юніверс, 1999. – 256 с.
2. *Джойс Дж.* Герой Стивен. Портрет художника / Джеймс Джойс / перевод и комментарии С. Хоружего. – М. : Минувшее, 2003. – 316 с.
3. *Краснящих А.П.* Джеймс Джойс: специфіка художнього світу та проблема творчого методу (роман „Улісс”) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец 10.01.04 „Література зарубіжних країн” / А.П. Краснящих. – Дніпропетровськ, 1999. – 14 с.
4. Літературознавча енциклопедія : У 2 т. Т. 1 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ „Академія”, 2007. – 608 с.
5. *Bartmann C.* Suche nach Zusammenhang: Handkes Werk als Prozeß / C. Bartmann. – Wien : Braumüller, 1984. – 250 S.
6. *Durzak M.* Gespräche über den Roman. Formbestimmungen und Analysen / M. Durzak. – Frankfurt, 1976. – S. 314–343.
7. *Durzak M.* Peter Handke und die deutsche Gegenwartsliteratur: Narziss auf Abwegen / M. Durzak. – Stuttgart; Berlin; Köln; Mainz : Kohlhammer, 1982. — 184 S.
8. *Dinter E.* Gefundene und erfundene Heimat: Zu Peter Handkes zyklischer Dichtung „Langsame Heimkehr” 1979-1981 / E. Dinter. – Köln; Wien : Böhlau, 1986. – 297 S.
9. *Frietsch W.* Peter Handke – C.G. Jung. Selbstsuche – Selbstfindung – Selbstwerdung. Der Individuationsprozess in der modernen Literatur am Beispiel von Peter Handkes Texten / W. Frietsch. – Gaggenau : Scientia nova, 2006. – 254 S.
10. *Gabriel N.* Peter Handke und Österreich / N. Gabriel. – Bonn : Bouvier, 1983. – 256 S.
11. *Klinkowitz J.* Peter Handke and the postmodern transformation. A literary frontiers edition / J. Klinkowitz, J. Knowlton. – Columbia : University of Missouri Press, 1983. – 133 p.

12. *Mardanova Z.* „Mann – Frau” Beziehungen in der Zeit der „Neuen Innerlichkeit” / *Z. Mardanova* // *Jahrbuch der Österreich.* – St. Petersburg : Bibliothek in St. Petersburg, 1995/1996. – № 2. – S. 53–61.
13. *Mixner M.* Peter Handke / *M. Mixner.* – Kronberg : Athenäum, 1977. – 250 S.
14. *Nägele R., Voris R.* Peter Handke / *R. Nägele, R. Voris* – München : edition text + kritik, 1978. – 154 S.
15. *Pütz P.* Peter Handke / *Pütz P.* – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1982. – 124 S.

Аннотация

Рассматриваются мистические символы в романе австрийского писателя Петера Хандке „Короткое письмо перед долгим прощанием”, связанные с литературной эпифанией. Это теологическое понятие, обозначающее Богоявление, заимствовано в литературоведение из христианства. Литературные эпифании впервые встречаются в произведениях Дж. Джойса как проявление внутреннего состояния протагониста и являются составной частью его эстетики. Для героев П. Хандке, эпифания – это „иное время”, когда герой осознаёт, что в его мировосприятии произошли кардинальные изменения, и это осознание приходит к нему неожиданно как вспышка, видение.

Ключевые слова: *Петер Хандке, эпифания, эпифанический символизм, эпифанический опыт, нуминозный, отчуждение, мистический символ, „иное время”.*

Summary

In the article the mystical symbols in the novel „Short Letter, Long Farewell” by the Austrian writer Peter Handke are analyzed. These symbols correspond with such a concept as literary epiphany. This theological phenomenon means theophany. For the first time literary epiphanies are found in the early works by James Joyce. For the characters created by P. Handke epiphany is „another time”, one might say, when a character realizes that in his world-view the changes occurred. But this revolutionary change of his mind comes unexpectedly to him, like an outbreak.

Key words: Peter Handke, epiphany, epiphanical symbolism, numinous, alienation, mystical symbol, „another time”.

Стаття надійшла до редколегії 8.10.2010 р.